

Rozdział I. Podmioty prowadzące działalność w zakresie ubezpieczeń gospodarczych

§ 1. Wprowadzenie

Zakłady ubezpieczeń to przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą w zakresie ubezpieczeń osobowych, majątkowych i reasekuracji. Przepisy prawa ubezpieczeniowego przewidują, że wyłącznie zakład ubezpieczeń jest uprawniony do prowadzenia działalności ubezpieczeniowej. Działalność ubezpieczeniowa stanowi rodzaj działalności gospodarczej, szczegółowo uregulowanej w ustawie z 11.9.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej¹.

§ 2. Zakład ubezpieczeń jako podmiot prowadzący działalność ubezpieczeniową

1. Działalność ubezpieczeniowa oraz dokonywanie czynności ubezpieczeniowych przez zakład ubezpieczeń

Zgodnie z art. 4 ust. 1 DziałUbezpU przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych. Definicja działalności ubezpieczeniowej zbudowana jest z dwóch członów, wyraźnie wyodrębnionych, choć ze sobą związanych. W ust. 1 zawarta jest zasada ogólna, iż przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wy-

¹ Zob. *M. Szczepańska*, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011, s. 195–196.

konywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych. Drugi człon definicji działalności ubezpieczeniowej, o którym mowa w art. 4 ust. 7 omawianego przepisu, enumeratywnie wylicza czynności ubezpieczeniowe².

Ustawowa definicja działalności ubezpieczeniowej opiera się na tzw. katalogu czynności ubezpieczeniowych. Jest to tzw. definicja o charakterze przedmiotowym. Kazuistyczne określenie czynności ubezpieczeniowych ma na celu wyeliminowanie przypadków prowadzenia przez zakłady ubezpieczeń działalności niezwiązanej z udzielaniem i świadczeniem ochrony ubezpieczeniowej, działalności, która wykazuje jedynie luźny bądź przypadkowy związek z taką ochroną. A zatem można stwierdzić, że przedmiotowa definicja działalności ubezpieczeniowej utrudnia bądź wręcz uniemożliwia tym zakładom obchodzenie zakresu posiadanego zezwolenia organu nadzoru oraz jego dowolną interpretację. Przedmiotowe określenie granic dozwolonej działalności ubezpieczeniowej ma więc istotne znaczenie z punktu widzenia sprawowania nad nią efektywnego nadzoru, co ma zapewnić legalizm działalności zakładów ubezpieczeń i zapobiegać angażowaniu się tych zakładów w działalność pozaubebezpieczeniową, mogącą narażać nie tylko zakład ubezpieczeń na różne ryzyka, ale przede wszystkim godzić w interes osób ubezpieczonych³.

Czynności ubezpieczeniowe zostały wymienione w art. 4 ust. 7, 8 i 9 DziałUbezpU. Z uwagi na kryterium uprawnienia do wykonywania poszczególnych czynności ubezpieczeniowych, można je podzielić na czynności *sensu stricto* i czynności *sensu largo*. Czynności ubezpieczeniowe *sensu stricto* to takie czynności, które mogą być wykonywane wyłącznie przez zakłady ubezpieczeń lub na ich zlecenie, lecz w imieniu i na rachunek zakładu ubezpieczeń. Natomiast czynności ubezpieczeniowe *sensu largo* to takie, które mogą być wykonywane nie tylko przez zakłady ubezpieczeń, lecz także przez inne podmioty nieposiadające statusu zakładu ubezpieczeń i dopiero ich wykonywanie przez zakłady ubezpieczeń nadaje im walor czynności ubezpieczeniowych⁴.

² K. Przewalska, w: K. Przewalska, M. Orlicki, Nowe prawo ubezpieczeń gospodarczych. Pakiet ustaw ubezpieczeniowych. Kodeks cywilny po zmianach, Bydgoszcz–Warszawa 2004, s. 20–21.

³ E. Kowalewski, w: E. Kowalewski, T. Sangowski (red.), Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz, Warszawa 2004, s. 38.

⁴ K. Malinowska, w: Z. Brodecki, M. Glicz, M. Serwach (red.), Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz, t. I, Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń, wyd. 2, Warszawa 2010, s. 87–88; *taż*, w: Z. Brodecki, M. Serwach (red.), Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz, Kraków 2005, s. 32–34. Taki sam podział, choć inne zakwalifikowanie

Przyglądając się katalogowi czynności ubezpieczeniowych wymienionych w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, dla usystematyzowania należałoby przyjąć, że pośród czynności ubezpieczeniowych *sensu stricto* można wyodrębnić te, które mogą być wykonywane wyłącznie przez zakład ubezpieczeń oraz takie, które mogą być zlecane innym podmiotom.

Czynnościami ubezpieczeniowymi *sensu stricto*, które mogą być wykonywane wyłącznie przez zakłady ubezpieczeń są: zawieranie umów ubezpieczenia, umów reasekuracji lub umów gwarancji ubezpieczeniowych lub zlecanie ich zawierania uprawnionym pośrednikom ubezpieczeniowym w rozumieniu ustawy o dystrybucji ubezpieczeń, ustanawianie w drodze czynności cywilnoprawnych zabezpieczeń rzeczowych lub osobistych, jeżeli są one bezpośrednio związane z zawieraniem umów ubezpieczenia, ustalanie składek i prowizji należnych z tytułu zawieranych umów ubezpieczenia, a nadto wykonywanie innych czynności określonych w przepisach innych ustaw.

Czynnościami ubezpieczeniowymi *sensu stricto*, które mogą być wykonywane nie tylko przez zakłady ubezpieczeń, ale także zlecane innym podmiotom są: ocena ryzyka w ubezpieczeniach osobowych i ubezpieczeniach majątkowych oraz w umowach gwarancji ubezpieczeniowych, wypłacanie odszkodowań i innych świadczeń należnych z tytułu umów ubezpieczenia, przejmowanie i zbywanie przedmiotów lub praw nabytych przez zakład ubezpieczeń w związku z wykonywaniem umowy ubezpieczenia lub umowy gwarancji ubezpieczeniowej, prowadzenie kontroli przestrzegania przez ubezpieczających lub ubezpieczonych, zastrzeżonych w umowie lub w ogólnych warunkach ubezpieczeń, obowiązków i zasad bezpieczeństwa odnoszących się do przedmiotów objętych ochroną ubezpieczeniową, prowadzenie postępowań regresowych oraz postępowań windykacyjnych związanych z wykonywaniem umów ubezpieczenia i umów gwarancji ubezpieczeniowych, lokowanie środków zakładu ubezpieczeń oraz składanie oświadczeń woli w sprawach roszczeń o odszkodowania lub inne świadczenia należne z tytułu umów.

Czynnościami ubezpieczeniowymi *sensu largo* są takie czynności jak ustalanie przyczyn i okoliczności zdarzeń losowych, ustalanie wysokości szkód oraz rozmiaru odszkodowań oraz innych świadczeń należnych uprawnionym z umów ubezpieczenia lub umów gwarancji ubezpieczeniowych, ustala-

poszczególnych czynności ubezpieczeniowych w ramach przyjętego kryterium podziału na czynności ubezpieczeniowe *sensu stricto* i *sensu largo* prezentuje: P. Zawadzka, w: P. Wajda, M. Szczepańska (red.), Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz, Warszawa 2017, s. 97.

nie wartości przedmiotu ubezpieczenia, czynności zapobiegania powstawaniu albo zmniejszeniu skutków wypadków ubezpieczeniowych lub finansowanie tych działań z funduszu prewencyjnego, pod warunkiem, że będą wykonywane przez zakłady ubezpieczeń⁵.

Z ust. 8 pkt 7 omawianego art. 4 DziałUbezpU wynika, że czynnością ubezpieczeniową jest także wykonywanie innych czynności przewidzianych dla zakładu ubezpieczeń w odrębnych ustawach, co wskazuje na to, że katalog czynności ubezpieczeniowych nie jest katalogiem zamkniętym.

W celu prawidłowego wykonywania działalności ubezpieczeniowej podmioty ją wykonujące są zobowiązane do zapewnienia efektywnego systemu kontroli wewnętrznej, który obejmuje w szczególności procedury administracyjne i księgowe, organizację kontroli wewnętrznej, odpowiednie ustalenia w zakresie sporządzania raportów na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej zakładu ubezpieczeń oraz funkcję zgodności z przepisami, która obejmuje doradzanie zarządowi i radzie nadzorczej zakładu w zakresie zgodności wykonywania działalności ubezpieczeniowej z przepisami prawa, ocenę możliwego wpływu wszelkich zmian stanu prawnego na operacje zakładu, określenie i ocenę ryzyka związanego z nieprzestrzeganiem przepisów prawa, regulacji wewnętrznych oraz przyjętych przez zakład standardów postępowania⁶.

2. Pojęcie zakładu ubezpieczeń

Nazwa „zakład ubezpieczeń” jest pojęciem ustawowym – taką terminologią posługuje się ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, która stanowi podstawowy akt prawny określający ustrój zakładów ubezpieczeń i która jest fundamentem dla wszystkich innych aktów prawnych regulujących organizację rynku ubezpieczeniowego oraz warunki podejmowania i prowadzenia działalności w zakresie ubezpieczeń gospodarczych w Polsce⁷. Przedmiotowa ustawa w art. 3 ust. 1 pkt 18 zawiera definicję legalną krajowego zakładu ubezpieczeń. Jest to przedsiębiorca, w rozumieniu ustawy z 6.3.2018 r.

⁵ Zob. *M. Szczepańska*, Ubezpieczenie na życie, s. 196–197. Zob. także *P. Czublun*, w: *P. Czublun* (red.), *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 41–43.

⁶ Art. 64 DziałUbezpU.

⁷ W ustawodawstwie międzywojennym w ustawach regulujących prawo ubezpieczeniowe ustawodawca posługiwał się terminem „ubezpieczyciel” – *Z. Fendler*, *Prywatne prawo ubezpieczeniowe wraz z komentarzem i orzecnictwem sądów polskich*, Kraków 1934, s. 14, 304.

– Prawo przedsiębiorców⁸, z siedzibą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, który uzyskał zezwolenie na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Taki przedsiębiorca, zobowiązujący się w umowie do świadczenia ochrony ubezpieczeniowej, bywa przez ustawodawcę dwojako nazywany w różnych aktach prawnych. Kodeks cywilny używa określenia „ubezpieczyciel”. Podobnie Kodeks morski⁹ posługuje się pojęciem „ubezpieczyciela”. Pozostałe akty prawne regulujące działalność ubezpieczeniową oraz inne ustawy w zakresie odnoszącym się do materii ubezpieczeniowej posługują się pojęciem „zakład ubezpieczeń”¹⁰. Nie są to jednak różne podmioty. Na mocy art. 6 ustawy z 13.4.2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw, która to nowelizacja spowodowała zastąpienie w przepisach Kodeksu cywilnego określenia „zakład ubezpieczeń” pojęciem „ubezpieczyciel”, zakładając, że ilekroć w przepisach jest mowa o zakładzie ubezpieczeń, rozumie się przez to także ubezpieczyciela¹¹. Niemniej jednak istniejąca rozbieżność terminologiczna pomiędzy aktami prawnymi o tematyce ubezpieczeniowej a Kodeksem cywilnym oraz Kodeksem morskim powinna zostać usunięta, gdyż zakłóca przejrzystość i klarowność oraz wprowadza niepotrzebne podwójne nazewnictwo dla jednego typu podmiotu, co może nasuwać wątpliwości, czy aby na pewno zakres znaczeniowy obu pojęć jest tożsamy.

W doktrynie prawa ubezpieczeniowego pojawiają się różne opinie w przedmiotowej kwestii. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny symptomatyczne jest to, że tylko w nielicznych aktach ustawodawczych pojawia się słowo „ubezpieczyciel” dla wskazania partnera kontraktowego strony ubezpieczającej. Zamiast tego ustawodawca używa określenia „zakład ubezpieczeń”, które manifestuje wolę ograniczenia kręgu podmiotów mogących świadczyć ochronę ubezpieczeniową wobec ubezpieczających¹². Inni z kolei uważają, że pojęcie zakład ubezpieczeń jest niewłaściwe, gdyż o „zakładzie ubezpieczeń” możemy mówić jedynie wówczas, gdy chodzi o przedsiębiorcę ubezpieczenio-

⁸ Ustawa z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1292 ze zm.).

⁹ Art. 292–338 KM.

¹⁰ Zob. np. art. 4 § 1 pkt 7 KSH; art. 44 ust. 2 pkt 2 ustawy z 29.9.1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 351 ze zm.); art. 104 ust. 2 ustawy z 29.11.2000 r. – Prawo atomowe (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1792 ze zm.).

¹¹ Art. 6 ustawy z 13.4.2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 82, poz. 557); *M. Orlicki*, w: *J. Panowicz-Lipska* (red.), *SPP. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 8, wyd. 2, Warszawa 2011, s. 827.

¹² *M. Orlicki*, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002, s. 102.

wego, a dokładniej przedsiębiorstwo prowadzące działalność ubezpieczeniową a nie o podmiot tych stosunków¹³. Bywa też tak, że dla określenia podmiotów wykonujących działalność ubezpieczeniową w doktrynie używa się obu wspomnianych terminów zamiennie, pozostawiając bez komentarza kwestię prawniczej poprawności używanych pojęć¹⁴.

W niniejszym opracowaniu konsekwentnie używany jest termin „zakład ubezpieczeń”, jako określenie podmiotu, którego dotyczy przygotowana rozprawa. Ze słowem „zakład” język polski wiąże stosunkowo jednoznaczne konotacje wskazujące na zorganizowaną, zinstytucjonalizowaną działalność o charakterze usługowym lub produkcyjnym¹⁵. Zdaniem autorki posługiwanie się tym pojęciem jest zasadne i właściwe, jako że pojęcie „zakład ubezpieczeń” jest pojęciem normatywnym, wynikającym z ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, będącej podstawową regulacją ustrojową dla podmiotów prowadzących działalność ubezpieczeniową. Gdyby termin „ubezpieczyciel” był właściwszy dla określenia podmiotu prowadzącego działalność ubezpieczeniową, z pewnością zostałby wprowadzony do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Zaletą tego określenia jest również to, że termin ten zwraca uwagę na profesjonalny charakter działalności jednej ze stron umowy ubezpieczenia¹⁶. Ponadto, nazwa „zakład ubezpieczeń” jest nazwą prawnie zastrzeżoną. Ustawodawca, w art. 7 ust. 3 DziałUbezpU, obli-guje podmioty wykonujące działalność ubezpieczeniową do używania w ich firmie przedmiotowej nazwy. Z jednej strony jest to obowiązek, ale z drugiej wyłączne prawo używania zastrzeżonego oznaczenia. Konsekwencją uzna-

¹³ E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, wyd. 3, Bydgoszcz–Toruń 2006, s. 191; E. Kowalewski, D. Fuchs, *Założenia reformy kodeksu cywilnego w zakresie umowy ubezpieczenia*, w: A. Nowak, D. Fuchs, S. Nowak (red.), *Umowa ubezpieczenia. Dyskusja nad formą prawną i treścią unormowań*, Warszawa 2007, s. 27; M. Orlicki, *Projektowane zmiany w regulacji materialnoprawnej umowy ubezpieczenia*, w: A. Koch (red.), *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, Bydgoszcz–Poznań 2005, s. 27.

¹⁴ Tak m.in. A. Tadla, *Umowa ubezpieczenia na życie. Zawieranie umowy, dochodzenie roszczeń. wzory*, Warszawa 2000, s. 3; J.M. Kondek, w: K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, Zobowiązania (art. 353–921¹⁶ KC), Warszawa 2013, s. 1641; G. Sikorski, w: J. Ciszewski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2014, s. 1308; J. Pokrzywniak, w: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz do art. 450–1088*, Warszawa 2016, s. 1050; W. Dubis, w: E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2016, s. 1484; H. Ciepla, w: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. V, Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. 2, Warszawa 2017, s. 343–344.

¹⁵ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 4, T-Ż, Warszawa 2006, s. 799; M. Drzewicki, *Ubezpieczenia gospodarcze*, Jaktorów 1998, s. 75–76.

¹⁶ B. Kucharski, *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*, Warszawa 2010, s. 28.

nia nazwy „zakład ubezpieczeń” za tytuł prawnie chroniony jest wprowadzenie sankcji za nieuprawnione używanie nazwy zastrzeżonej, o których mowa w art. 437 ust. 1 DziałUbezpU¹⁷. Zatem także z tego powodu przyjęta w publikacji terminologia jest poprawna.

3. Formy organizacyjno-prawne podmiotów wykonujących działalność ubezpieczeniową

W polskim systemie prawnym ustawodawca w swoim dążeniu do zapewnienia szczególnej ochrony ubezpieczającym i ubezpieczonym oraz zagwarantowania stabilności rynku usług ubezpieczeniowych przewidział dla zakładów ubezpieczeń wyłączne formy prowadzenia przez nie działalności ubezpieczeniowej. Zgodnie z treścią art. 6 ust. 1 DziałUbezpU zakład ubezpieczeń może wykonywać działalność ubezpieczeniową wyłącznie w formie spółki akcyjnej, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych albo spółki europejskiej określonej w rozporządzeniu Rady nr 2157/2001 z 8.10.2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej¹⁸. Ustawa przewiduje ponadto podejmowanie i prowadzenie działalności ubezpieczeniowej na terenie Polski przez zagraniczne zakłady ubezpieczeń¹⁹.

Wybór spółki akcyjnej i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych jako wiodących form prawnych prowadzenia działalności ubezpieczeniowej w Polsce ma swoje uzasadnienie. Takie obwarowanie pozwala na transparentne prowadzenie skomplikowanej działalności ubezpieczeniowej. Dzięki temu, że reguły dotyczące rejestrowania, zarządzania i rachunkowości spółek akcyjnych zostały bardzo szczegółowo uregulowane w KSH i ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, te zaś które dotyczą towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych – w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, pozwala uniknąć niejasności i wątpliwości co do stanu prawnego, które pojawiają się, gdy działalność gospodarcza prowadzona jest w mniej szczegółowo przez ustawodawcę uregulowanych formach prawnych, jak chociażby spółki osobowe, czy nawet spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

¹⁷ P. Zawadzka, w: Ustawa o działalności, s. 107.

¹⁸ Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2157/2001 z 8.10.2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (SE) (Dz.Urz. WE L 294 z 10.11.2001 r., s. 1 ze zm.).

¹⁹ Art. 175–202 DziałUbezpU.

Zdecydowana większość zakładów ubezpieczeń w Polsce zorganizowana jest w formie spółek akcyjnych²⁰. Zgodnie z treścią art. 78 DziałUbezpU do krajowego zakładu ubezpieczeń wykonującego działalność w formie spółki akcyjnej stosuje się przepisy Kodeksu spółek handlowych. Z racji na to, że ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej nie normuje podstawowych zasad funkcjonowania zakładu ubezpieczeń jako spółki akcyjnej, unormowania Kodeksu spółek handlowych do ubezpieczeniowej spółki akcyjnej stosować należy wprost, a nie odpowiednio. Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej ogranicza się do wskazania zaledwie kilku wyjątków od regulacji Kodeksu spółek handlowych, traktowana więc musi być jako *lex specialis*²¹. Z istotnych wyjątków wskazać należy art. 81 ust. 1 DziałUbezpU, zgodnie z którym zakład ubezpieczeń może prowadzić działalność ubezpieczeniową tylko w formie takiej spółki akcyjnej, której akcje mają charakter akcji imiennych, z wyłączeniem akcji zdematerializowanych zgodnie z przepisami ustawy z 29.7.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi²². Taka regulacja ma na celu zapewnienie szczególnej stabilności akcjonariatu ubezpieczeniowej spółki akcyjnej.

Z uwagi na interesy ubezpieczających oraz państwowe interesy gospodarcze ustawodawca zapewnił organowi nadzoru dostęp do niektórych transakcji akcjami, a co do innych wprowadził wymóg uzyskania zgody na dokonanie transakcji. Zgodnie z art. 81 ust. 2 DziałUbezpU zbycie akcji imiennych wymaga, wydanej w drodze decyzji, zgody organu nadzoru, jeżeli następuje w okresie do 12 miesięcy od dnia dokonania wpisu krajowego zakładu ubezpieczeń do Krajowego Rejestru Sądowego. Zbycie tych akcji bez zgody organu nadzoru jest nieważne. Według art. 82 ust. 1 zd. 1 DziałUbezpU podmiot, który zamierza, bezpośrednio lub pośrednio, nabyć lub objąć akcje lub prawa z akcji krajowego zakładu ubezpieczeń lub krajowego zakładu reasekuracji w liczbie zapewniającej osiągnięcie albo przekroczenie odpowiednio jednej dziesiątej, jednej piątej, jednej trzeciej, jednej drugiej ogólnej liczby głosów na walnym zgromadzeniu lub udziału w kapitale zakładowym, zawiadamia organ nadzoru o zamiarze ich nabycia albo objęcia.

²⁰ J. Łazowski, w: W. Mogiński (red.), Wstęp do nauki o ubezpieczeniach, s. 160–162.

²¹ Zob. K. Kruczałak, Forma organizacyjno-prawna działalności ubezpieczeniowej, PA 1997, Nr 2, s. 8; zob. także M. Imbierski, Znowelizowana ustawa o działalności ubezpieczeniowej a przepisy kodeksu handlowego, PA 1996, Nr 2, s. 42.

²² Ustawa z 29.7.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 89 ze zm.).

Wyjątkiem od przepisów KSH, dotyczących spółek akcyjnych, jest także wymóg pokrycia kapitału zakładowego zakładu ubezpieczeń wkładem pieniężnym opłaconym w całości przed zarejestrowaniem w Krajowym Rejestrze Sądowym²³.

Zakład ubezpieczeń wykonujący działalność w formie spółki akcyjnej ma obowiązek i wyłączne prawo używania w firmie wyrazów „towarzystwo ubezpieczeń”, „zakład ubezpieczeń”, „towarzystwo ubezpieczeń i reasekuracji” albo „zakład ubezpieczeń i reasekuracji”. Dopuszczalne jest także używanie w obrocie odpowiednio skrótów „TU”, „ZU”, „TUiR” albo „ZUiR” (art. 7 ust. 3 DziałUbezpU).

Ubezpieczenia wzajemne to najstarsza forma ubezpieczeń. Idea wzajemności sięga średniowiecza i na niej oparto pierwsze ubezpieczenia gospodarcze i społeczne na świecie i w Polsce. Przed II wojną światową na polskim rynku ubezpieczeń towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych miały dominującą pozycję – ich udział w liczbie zakładów ubezpieczeń ogółem wynosił ok. 66%²⁴. Ta niegdyś popularna forma prowadzenia działalności gospodarczej ma obecnie na ogół lokalny charakter i mniejszy przeciętny potencjał niż zakłady ubezpieczeń występujące w formie spółek akcyjnych. Obecnie, ze względu na formę prawną prowadzonej działalności, znacznie przeważają ubezpieczeniowe spółki akcyjne – ok. 90%. Natomiast towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na polskim rynku działa jedynie sześć²⁵.

Istotą działalności towarzystw ubezpieczeń wzajemnych jest uwzajemnienie ryzyka, a celem głównym – ochrona ubezpieczeniowa członków, a nie zysk. Realizacja zasady wzajemności w praktyce jest możliwa, jeśli ubezpieczonego traktuje się nie tylko jako klienta, lecz także jako członka – współwłaściciela towarzystwa ubezpieczeniowego²⁶. Towarzystwo ubezpieczeń wza-

²³ Art. 80 ust. 3 DziałUbezpU.

²⁴ Zob. szerzej *M. Janowicz-Lomott*, Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych na wybranych rynkach ubezpieczeń, w: *T. Michalski* (red.), *Ubezpieczenia gospodarcze wobec wyzwań globalizacji rynków finansowych*, Warszawa 2007, s. 55–67; *M. Cycoń*, Pozycja towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na pięciu największych rynkach ubezpieczeniowych, w: *W. Ronka-Chmielowiec* (red.), *Ubezpieczenia gospodarcze*, Wrocław 2010, s. 57–62; *M. Kamiński*, Ubezpieczenia wzajemne a ubezpieczenia komercyjne, *RU* 2013, Nr 2, s. 99–100.

²⁵ *T. Sangowski*, Polski rynek ubezpieczeń – stan i kierunki rozwoju, w: *T. Sangowski* (red.), *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Bydgoszcz–Poznań 2002, s. 195; *W. Jaworski*, Rozwój rynków ubezpieczeniowych Europy Środkowowschodniej, w: *T. Sangowski* (red.), *Studia Ubezpieczeniowe*, Poznań 1998, s. 43–56.

²⁶ *M. Płonka*, w: *W. Sułkowska* (red.), *Współczesne ubezpieczenia gospodarcze*, Kraków 2013, s. 75.

jemnych jest osobą prawną. Osobowość prawną uzyskuje z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego²⁷. Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, zwane powszechnie „tuwami”, ubezpieczają swoich członków na zasadzie wzajemności²⁸.

Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych powstają najczęściej jako wynik inicjatyw grup społecznych – grup zawodowych, grup o wspólnych interesach gospodarczych, mieszkańców danego obszaru, dostosowując się przede wszystkim do zaspokajania potrzeb w zakresie ochrony ubezpieczeniowej wąskich kręgów podmiotów o pewnych wspólnych cechach bądź też posiadających określony wspólny interes gospodarczy, w sytuacji, gdy ich działalność obciążona jest ryzykiem, a komercyjne towarzystwa ubezpieczeniowe albo nie oferują odpowiedniej ochrony, bądź też jest ona zbyt kosztowna w ich specyficznym przypadku²⁹.

Zasada wzajemności – naczelna zasada dla ubezpieczeń zawieranych z towarzystwami ubezpieczeń wzajemnych zakłada zorganizowanie się podmiotów zagrożonych podobnymi zdarzeniami losowymi i stworzenie sobie ochrony ubezpieczeniowej. Jeżeli statut towarzystwa nie stanowi inaczej, uzyskanie członkostwa musi być związane z zawarciem umowy ubezpieczenia, a jego utrata z wygaśnięciem stosunku ubezpieczenia. Zawarcie przez towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych umów ubezpieczenia z osobami, które nie są członkami towarzystwa, dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy taką możliwość przewiduje statut³⁰. To właśnie świadczenie ochrony ubezpieczeniowej dla członków towarzystwa, nie zaś osiąganie zysku, jest zasadniczym celem jego działalności³¹. W przeciwieństwie do zakładów ubezpieczeń wykonujących działalność ubezpieczeniową w formie spółki akcyjnej, materię dotyczącą funkcjonowania towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w znacznej większości reguluje ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej³². Zakład ubezpieczeń wykonujący działalność w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych ma obowiązek i wyłączne prawo używania w firmie wyrazów „towa-

²⁷ Art. 105 DziałUbezpU.

²⁸ Szerzej o istocie zasady wzajemności zob. *E. Kowalewski*, Ubezpieczeniowa zasada wzajemności – jej istota i konsekwencje prawne, PA 1998, Nr 1, s. 12–13.

²⁹ Przykładowo TUV Rejent Life, którego oferta adresowana jest wyłącznie do notariuszy, ich małżonków oraz asesorów notarialnych, <http://www.rejentlife.com.pl>, dostęp: 14.10.2019 r.

³⁰ Art. 111 ust. 2 DziałUbezpU.

³¹ *M. Orlicki*, Umowa, s. 110; *W. Uruszczak*, Umowy w zakresie ubezpieczeń, w: *S. Włodzka* (red.), Prawo umów w obrocie gospodarczym, t. 5, Warszawa 2001, s. 1043.

³² Art. 102–161 DziałUbezpU.

rzystwo ubezpieczeń wzajemnych”. Dopuszczalne jest używanie w obrocie gospodarczym skrótu „TUU”³³.

Zgodnie z art. 109 DziałUbezpU towarzystwo posiadające ograniczony zakres działalności ze względu na małą liczbę członków oraz niewielką liczbę lub niskie sumy zawieranych umów ubezpieczenia lub niewielki terytorialny zasięg działalności może być uznane przez organ nadzoru za małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych³⁴. Decyzja administracyjna w tej kwestii jest obligatoryjnie wpisywana do Krajowego Rejestru Sądowego³⁵. Dokonanie przez organ nadzoru kwalifikacji towarzystwa jako małego towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych ułatwia jego funkcjonowanie – nie stosuje się wówczas niektórych przepisów bezwzględnie obowiązujących przy towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych³⁶. Z drugiej strony są pewne ograniczenia możliwości prowadzenia działalności – małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych nie może prowadzić działalności w zakresie reasekuracji czynnej³⁷.

Zgodnie z art. 176 DziałUbezpU zagraniczny zakład ubezpieczeń z siedzibą w państwie niebędącym państwem członkowskim Unii Europejskiej

³³ Art. 7 ust. 4 DziałUbezpU.

³⁴ Organ nadzoru może uznać towarzystwo za małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, po spełnieniu przez nie następujących warunków:

1) towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych posiada ograniczony zakres działalności ze względu na małą liczbę członków oraz niewielką liczbę lub niskie sumy zawieranych umów ubezpieczenia lub niewielki terytorialny zasięg działalności;

2) towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych ubezpiecza jedynie swoich członków;

3) członkami towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych jest zdefiniowany w statucie krąg:

a) osób fizycznych wykonujących określony zawód lub działalność, a także członkowie ich rodzin,

b) osób prawnych, których cel działalności odnosi się do zawodu lub działalności, o których mowa w lit. a, z wyłączeniem spółek prawa handlowego;

4) roczna składka przypisana brutto w 3 ostatnich latach obrotowych, a w przypadku towarzystwa wykonującego działalność w krótszym okresie – od początku wykonywania działalności, nie przekracza równowartości w złotych 5 mln euro, ustalonej zgodnie z art. 272 ust. 6, oraz towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych przedstawi wiarygodną prognozę, że powyższa wartość nie zostanie przekroczona w ciągu kolejnych 5 lat obrotowych;

5) towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych nie wykonuje działalności w zakresie ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, ubezpieczenia kredytu ani gwarancji ubezpieczeniowej, chyba że stanowią one ryzyka dodatkowe (art. 109 ust. 1 DziałUbezpU).

³⁵ Art. 109 ust. 2 DziałUbezpU.

³⁶ Do małego towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych nie stosuje się przepisów art. 113 ust. 1, art. 114 i art. 285 ust. 1 pkt 5 DziałUbezpU oraz przepisów ustawy dotyczących kapitałowego wymogu wypłacalności i minimalnego wymogu kapitałowego.

³⁷ Art. 109 ust. 4 DziałUbezpU.

może podejmować i wykonywać działalność ubezpieczeniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie wzajemności. Jediną formą organizacyjną prowadzenia działalności przez zagraniczne zakłady ubezpieczeń z siedzibą w państwie niebędącym państwem członkowskim Unii Europejskiej jest główny oddział zagranicznego zakładu ubezpieczeń. Główny oddział zagranicznego zakładu ubezpieczeń nie posiada osobowości prawnej, ale może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywany³⁸. Zasady działalności głównego oddziału określone są przez przepisy prawa polskiego oraz sporządzony w formie aktu notarialnego i zatwierdzony przez organ nadzoru – Komisję Nadzoru Finansowego statut³⁹.

Główny oddział zagranicznego zakładu ubezpieczeń może rozpocząć działalność z chwilą dokonania wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Warunkiem dokonania wpisu jest uprzednie uzyskanie przez główny oddział zezwolenia na prowadzenie działalności ubezpieczeniowej przez zagraniczny zakład ubezpieczeń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zezwolenie takie udzielane jest przez organ nadzoru⁴⁰. Zagraniczny zakład ubezpieczeń rozpoczyna wykonywanie działalności ubezpieczeniowej w terminie nieprzekraczającym 12 miesięcy od dnia wydania zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej przez główny oddział⁴¹. Zgodnie z art. 183 ust. 3 DziałUbezpU zezwolenie może być wydane tylko wówczas, jeżeli w państwie, w którym znajduje się siedziba zagranicznego zakładu ubezpieczeń, zakład ten posiada odpowiednie zezwolenie na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej we wnioskowanym zakresie i wykonuje działalność w formie organizacyjno-prawnej odpowiadającej spółce akcyjnej albo towarzystwu ubezpieczeń wzajemnych. Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej w sposób szczegółowy reguluje zasady organizacji i funkcjonowania głównego oddziału zagranicznego zakładu ubezpieczeń. Spośród licznych przepisów go regulujących warto wymienić, że uzyskanie zezwolenia na prowadzenie lub rozszerzenie działalności ubezpieczeniowej przez zagraniczny zakład ubezpieczeń na terytorium Polski uzależnione jest od złożenia kaucji w celu zabezpieczenia jego przyszłych zobowiązań z tytułu zawartych umów ubezpieczenia przez główny

³⁸ Art. 179 ust. 1 DziałUbezpU.

³⁹ Art. 178 DziałUbezpU.

⁴⁰ Art. 178 ust. 5 DziałUbezpU. Szerzej P. Wajda, Uwagi na temat nadzoru nad oddziałami zakładów ubezpieczeń, w świetle projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, WU 2015, Nr 2, s. 98–99.

⁴¹ Art. 185 ust.1 DziałUbezpU.

oddział zakładu⁴². W zakresie odpowiedzialności za zobowiązania głównego oddziału, zagraniczny zakład ubezpieczeń odpowiada za zobowiązania głównego oddziału całym swoim majątkiem⁴³.

Działalność ubezpieczeniowa może być także wykonywana przez spółkę europejską. Spółka europejska jest ponadnarodową formą spółki uregulowaną w prawie wspólnotowym, stanowiącą europejską odmianę spółki akcyjnej. Przepisy regulujące tę formę prowadzenia działalności ubezpieczeniowej pozostają poza regulacją ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, w której jedynie w ust. 3 art. 6 DziałUbezpU ustawodawca przewiduje, że do zakładów ubezpieczeń wykonujących działalność ubezpieczeniową w formie spółki europejskiej przepisy ustawy dotyczące wykonywania takiej działalności w formie spółki akcyjnej stosuje się odpowiednio, o ile ustawa nie stanowi inaczej.

Regulacje prawne dotyczące spółki europejskiej znajdują się w rozporządzeniu Rady z 8.10.2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej oraz dyrektywie Rady z 8.10.2001 r. uzupełniającej statut spółki europejskiej w odniesieniu do uczestnictwa pracowników⁴⁴. Ponieważ spółka europejska została uregulowana za pomocą rozporządzenia, przepisy tego aktu prawnego wiążą w całości, powszechnie obowiązują, mają bezpośrednie zastosowanie oraz bezpośrednią skuteczność we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej. W polskim systemie prawnym w zakresie nieuregulowanym rozporządzeniem w sprawie statutu spółki europejskiej, zastosowanie mają przepisy ustawy z 4.3.2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej⁴⁵.

Powstanie spółki europejskiej jest uregulowane przez prawo, które stosuje się do spółek akcyjnych w państwie, w którym spółka ma swoją statutową siedzibę⁴⁶. Założycielami spółki europejskiej mogą być wyłącznie osoby prawne. Do osób prawnych, mogących być założycielami spółki europejskiej zaliczane są spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a także inne osoby prawne prawa publicznego i prywatnego⁴⁷. Warunkiem niezbędnym jest to,

⁴² Art. 187 DziałUbezpU.

⁴³ Art. 201 DziałUbezpU.

⁴⁴ Dyrektywa Rady 2001/86/WE z 8.10.2001 r. uzupełniająca statut spółki europejskiej w odniesieniu do uczestnictwa pracowników (Dz.U. UE L z 2001 r. Nr 22, poz. 294).

⁴⁵ Ustawa z 4.3.2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2036 ze zm.).

⁴⁶ Art. 15 ust. 1 rozporządzenia Rady Nr 2157/2001.

⁴⁷ Art. 2 rozporządzenia Rady Nr 2157/2001.

aby podmiotom tym prawo krajowe przyznawało osobowość prawną. Spółka europejska posiada także osobowość prawną, którą nabywa z dniem jej zarejestrowania w rejestrze państwa członkowskiego, w którym ma swoją siedzibę⁴⁸. Rejestrację spółki europejskiej i jej wykreślenie z rejestru ogłasza się w celach informacyjnych w Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich. Ogłoszenie to powinno zawierać firmę spółki europejskiej, numer, datę i miejsce rejestracji, datę i miejsce opublikowania oraz tytuł publikacji, jak również statutową siedzibę spółki i sektor jej działalności⁴⁹. Spółka europejska uznawana jest za spółkę akcyjną i podlega prawu krajowemu państwa, w którym znajduje się jej siedziba⁵⁰.

Spółka europejska ma wyłączne uprawnienie i zarazem obowiązek posługiwania się w swojej nazwie skrótem „SE”, który powinien znajdować się przed lub po firmie spółki⁵¹.

4. Ograniczenia prawne wykonywania działalności ubezpieczeniowej

Działalność ubezpieczeniowa zakładów ubezpieczeń podlega licznym obstrzeżeniom prawnym, przewidzianymi w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Pierwszym z nich jest możliwość wykonywania działalności ubezpieczeniowej wyłącznie w formie spółki akcyjnej, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, zagranicznego zakładu ubezpieczeń oraz spółki europejskiej⁵². Kolejnym warunkiem koniecznym wykonywania działalności ubezpieczeniowej jest legitymowanie się przez te podmioty zezwoleniem organu nadzoru⁵³, którym jest Komisja Nadzoru Finansowego⁵⁴. Brak stosownej decyzji administracyjnej – zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego na prowadzenie działalności ubezpieczeniowej, powoduje, że wszelkie umowy, które dotyczą ponoszenia odpowiedzialności gwarancyjnej, są nieważne. Zawarcie takiej umowy, której celem jest przeniesienie na podmiot niebędący zakładem ubezpieczeń odpowiedzialności gwarancyjnej za skutki zdarzenia losowego,

⁴⁸ Art. 12 ust. 1 rozporządzenia Rady Nr 2157/2001.

⁴⁹ Art. 14 ust. 1 rozporządzenia Rady Nr 2157/2001.

⁵⁰ Art. 3 ust. 1 rozporządzenia Rady Nr 2157/2001.

⁵¹ Art. 11 ust. 1 i 2 rozporządzenia Rady Nr 2157/2001.

⁵² Art. 6 ust. 1 DziałUbezpU.

⁵³ Art. 7 ust. 1 DziałUbezpU.

⁵⁴ Komisja Nadzoru Finansowego, o której mowa w ustawie z 21.7.2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 180 ze zm.).

nawet jeżeli taka umowa zostałaby przez strony inaczej nazwana, jest czynnością sprzeczną z ustawą, a więc nieważną (art. 15 ust. 1 DziałUbezpU w zw. z art. 7 DziałUbezpU)⁵⁵.

Wymogów, od których zależy udzielenie zezwolenia na prowadzenie działalności ubezpieczeniowej, jest wiele i są one wymienione enumeratywnie w art. 162 DziałUbezpU. Wśród nich znajduje się m.in. wymóg przedłożenia planu działalności, obejmującego okres pierwszych 3 lat obrotowych działalności, jak również wymóg przedłożenia sprawozdań bankowych z przepływu środków pieniężnych na rachunkach bankowych obejmujących okres roku przed dniem złożenia wniosku, a także posiadania odpowiedniego kapitału oraz wiedzy fachowej, w celu wyeliminowania jednostek gospodarczych o niedostatecznym kapitale i tych, które nie dysponują kadrą o wysokich kwalifikacjach zawodowych, tak by zapewnić należytą ochronę interesów ubezpieczonych, polegającą na możliwości wykonywania w przyszłości przez zakłady ubezpieczeń zobowiązań wynikających z zawartych umów ubezpieczenia⁵⁶.

Organ nadzoru odmawia wydania decyzji zawierającej zezwolenie w przypadku niespełnienia przez wnioskodawcę wymogów przewidzianych w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, zwłaszcza, gdy zachodzi co najmniej jedna z okoliczności zawartych w art. 170 ust. 1 DziałUbezpU. Również po wydaniu przez Komisję Nadzoru Finansowego zezwolenia zakład ubezpieczeń zobowiązany jest dokładać niezbędnych starań celem zachowania przymiotów koniecznych do prawidłowego prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i ochrony praw ubezpieczonych, zaś Komisja Nadzoru Finansowego mocą ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej jest uprawniona do stosowania środków nadzoru następczego.

Artykuł 172 DziałUbezpU statuuje takie środki nadzoru następczego jak cofnięcie zezwolenia na wykonywanie działalności (art. 172 ust. 1–4 DziałUbezpU), zakaz swobodnego rozporządzania aktywami oraz zaciągania zobowiązań (art. 172 ust. 5 i 6 DziałUbezpU), ograniczenie swobodnego rozporządzania aktywami oraz zaciągania zobowiązań (art. 172 ust. 7–11 DziałUbezpU) oraz przekazanie zarządu majątkiem zakładu wyznaczonej oso-

⁵⁵ Zob. B. Wojno, Wpływ braku zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej na obowiązek świadczenia ubezpieczyciela, *Acta UL Fol. Iur.* 2013, Nr 72, s. 11–12.

⁵⁶ Zob. D. Leśniak, Wymogi stawiane członkom zarządu i rady nadzorczej krajowego zakładu ubezpieczeń jako warunek uzyskania zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej, *RU* 2012, Nr 1, s. 56–57; D. Leśniak, B. Wojno, Nadzór nad obrotem znaczącymi udziałami w instytucjach finansowych na przykładzie runku ubezpieczeniowego, *RU* 2014, Nr 1, s. 26; P. Wajda, Uwagi na temat nadzoru nad oddziałami zakładów ubezpieczeń, s. 98–99.